President JAMES MONROE, som gav Monroedoktrinen av 1823 dess namn.

PANAMERIKANSKA UNIONENS BYGGNAD I WASHINGTON

Sydamerika och USA före Franklin Roosevelt

Av HERBERT TINGSTEN

USA OCH ENGLAND stod fadder för de nya republikerna i Mellan- och Sydamerika. Den brittiske utrikesministern George Canning förklarade i underhuset att han "kallat till liv en ny värld för att trygga jämvikten i den gamla". Den 2 december 1823 uttalade den amerikanske presidenten James Monroe i sitt budskap till kongressen att "vi skulle anse varje försök från deras (de europeiska staternas) sida att utsträcka sitt system till någon del av detta halvklot såsom farligt för vår fred och trygghet" och att "de amerikanska kontinenterna, till följd av det från och oberoende tillstånd de ernått och upprätthåller, hädanefter icke är att anse såsom föremål för framtida kolonisation av några europeiska makter". Dessa deklarationer, tillkomna efter överläggningar mellan de båda anglosaxiska staternas regeringar, var i sitt väsentliga syfte tydliga: England och USA ville, eventuellt med väpnad makt, skydda de frigjorda staternas frihet, som hotades genom den heliga alliansens planer att återställa det spanska väldet. De avgörande motiven för aktionerna är lika tydliga: USA drevs av fruktan för att europeiska stormakter med fäste i södra Amerika skulle bli en fara för den unga unionens existens, England ville skydda sina snabbt förvärvade handelsintressen i de gamla spanska kolonierna; i båda länderna var en känsla av samhörighet med de fria nationerna gentemot den heliga allianstens legitimism verksam vid sidan av de rena intressemotiven.

Redan vid denna tid framträdde planer på ett panamerikanskt samarbete. Den främste målsmannen för denna tanke, Simon Bolívar, lyckades visserligen få samman en kongress i Panama år 1826, men dess förhandlingar blev resultatlösa. England, som Bolívar betecknande nog tänkte sig som medlem av den nya organisationen, skickade blott en observatör, USA:s delegation hann inte fram i tid, och Brasilien ställde sig helt utanför. För övrigt stod det klart att motsättningarna var stora, inte minst mellan USA och England — den brittiska regeringen såg i det latinska Amerika inte blott en motvikt till den heliga alliansen, utan också till det förlorade och snabbt växande Nordamerika.

Under större delen av 1800-talet existerade inte några speciellt intima förbindelser mellan de två amerikanska kontinenterna. Vissa förhållanden, som bortskymts av det gemensamma namnet och av föreställningen att världsdelar skall bilda en enhet, gör den begränsade kontakten naturlig. Man glömmer lätt att Sydatlanten länge varit en brygga snarare än en klyfta och att stora delar av Amerika ligger närmare Europa än avlägsna platser inom den egna världsdelen; avståndet mellan Washington och Moskva är mindre än mellan Washington och Buenos Aires, Nordamerikas centrum är närmare alla europeiska hutvudstäder (utom Aten) än Rio de Janeiro, före Panamakanalen reste man lika snabbt från London som från New York till Sydamerikas västkust. Vidare var USA länge liksom Latinamerika ett kapitalfattigt land, med import av industrivaror och export av jordbruksprodukter. I fråga om handel likaväl som investeringar var England under 1800-talet nära nog dominerande på den sydamerikanska marknaden; först omkring år 1930 blev de amerikanska kapitalplaceringarna lika stora som de brittiska för att senare bli de ojämförligt största. Kulturellt bildade varken London eller New York utan Paris centrum för den lilla sydamerikanska eliten.

USA:s största politiska aktion under tiden mellan Monroedoktrinen och det spanskamerikanska kriget var inte ägnad att skapa tillit och sympati i de latinska staterna. Erövringen av nära halva Mexiko 1846—1848 var inte blott i och för sig oroande, utan ackompanjerades av uttryck för den attityd som senare fick beteckningen imperialism — en blandning av maktvilja och tro på USA:s andliga överlägsenhet och därur härflytande civilisatoriska mission. Efter denna erövring inträdde emellertid ett skede av utrikespolitisk passivitet; striderna i slaverifrågan, inbördeskriget och rekonstruktionsarbetet efter detta upptog unionens kraft och intresse.

Den uppfattning som dikterat Monroedoktrinen förblev trots slitningarna och de föga utvecklade förbindelserna en central faktor i amerikansk politik. USA framstod inför världen som det latinska Amerikas beskyddare. Typiskt är att den enda allvarliga framstöt som gjordes mot amerikanskt område — Napoleon III:s aktion mot Mexiko — sammanföll med inbördeskriget och att Nordstaternas seger rev sönder drömmarna om ett fransk-mexikanskt kejsardöme. Även Sydamerikanska statsmän förklarar det vara sannolikt att deras länder under 1800-talet likaväl som Afrika skulle ha blivit objekt för europeisk kolonisation om inte USA:s makt verkat avskräckande på alla spekulanter.

*

I slutet av 1800-talet inträder på en gång mera intima och mera spända förbindelser mellan USA och dess världsdelsgrannar i söder. USA:s industriella och finansiella expansion, som gör unionen till England och Tysklands konkurrent om exporten till och investeringarna i det latinska Amerika, kan kanske betecknas som en grundläggande orsak; tendenserna till imperialism omkring sekelskiftet, betingade av ekonomiska faktorer, men också av mera tillfälliga personliga och politiska konstellationer, spelar in i förloppet.

Av mindre betydelse är i detta sammanhang att utrikesministern James Blaine år 1889 fick till stånd den första panamerikanska konferensen och att denna form av samarbete sedermera blev en reguljär institution. Länge blev denna panamerikanism föga mer än en fras med ännu magrare substans än skandinavismen, och konferenserna upptogs av bombastiska tal, överläggningar på tekniska områden utanför politiken och ett och annat ofruktbart och irriterande meningsutbyte på centrala punkter. Viktigare är att Monroedoktrinen började tillämpas som en mot varje europeisk inblandning i amerikanska förhållanden riktad princip. Klarast framträdde detta då USA år 1895 ingrep i en gränstvist mellan England (det brittiska Guayana) och Venezuela. "Numera", skrev utrikesministern Olney i en för sin grova ton beryktad depesch med adress till den brittiska regeringen, "är Förenta staterna praktiskt taget allenarådande på denna kontinent, och dess åsikt är lag på de områden inom vilka det anser sig böra inskrida." England gav vika. Enligt de efter hand tyst godkända amerikanska anspråken var varje utomamerikansk aktion mot amerikanska stater — t. ex. för att framtvinga betalning av lån — utesluten.

Med detta följde särskilt efter Spaniens besegrande och Kubas befrielse anspråk på att vara domare och exekutor på den amerikanska kontinenten. Theodore Roosevelt, som i sin klumpighet och taktlöshet påminde om kejsar Wilhelm, formulerade år 1904 grundsatsen: "Systematiska orättfärdigheter och i Amerika, liksom på andra håll, till slut nödvändiggöra ingripanden av någon civiliserad nation, och inom den västra hemisfären kan Förenta staternas upprätthållande av Monroedoktrinen tvinga unionen att, om också ovilligt, vid flagranta försyndelser eller uppenbar vanmakt utöva en internationell polismakt." Roosevelt och andra amerikanska presidenter handlade efter den regeln, men det var nästan genomgående USA:s egna intressen som påkallade polisiär verksamhet. En rad mellanamerikanska stater — Kuba, Nicaragua, San Domingo, Haiti — besattes på grund av oordentligheter och bristande skuldbetalning under kortare eller längre tid av amerikanska trupper. Än längre gick Roosevelt då han år 1903 inspirerade och genomdrev erkännandet av den revolution som gjorde Panama — förut en del av Colombia — till självständig stat för detta för att säkerställa byggandet av Panamakanalen; några år senare förklarade han utan att respektera de undanflykter med vilka aktionen bröderats att han "tagit Panama".

Det var under detta skede som ordet dollardiplomati blev populärt. Sambandet mellan de amerikanska bolagens investeringar och den amerikanska regeringens politik är visserligen inte alltid entydigt. Amerikanska historiker har övertygande bevisat att i många fall de finansiella och de politiska intressena var separata och stridiga, men de har också klarlagt att politiken ofta följde dollarn. Med Woodrow Wilsons presidentur (1913—1921) kom visserligen ett avståndstagande från Theodore Roosevelts knytnävspolitik, och utrikesministrarna under det republikanska skedet 1921—1933 följde snarast det Wilsonska mönstret, men flera interventioner företogs, och de svåra konflikterna med Mexiko ledde till väpnade sammanstötningar och landstigningar och hotade gång efter annan att resultera i krig.

*

Sydamerika hade beskyddats liksom Mellanamerika, men det hade inte blivit föremål för beskyddarens mera aggressiva omsorger — dessa hade inte strömmat sig längre än till näset vid Panama. USA:s politik under detta skede framkallade likväl oro i hela det latinska Amerika. Skulle de samla spanska kolonierna efter ett århundrade av orolig frihet förvandlas till amerikanska kolonier, ägda av amerikanska kapitalister, köpare av amerikanska industrivaror, hållna i tukt och ordning av amerikanska krysare och marinsoldater? Så extremt formulerade inte många problemet, men det diskuterades från Rio Grande till Magellans sund. Inte ens den demokratiska ideologi som utgjort en bräcklig grund för gemenskap syntes vara respekterad av den mäktiga unionen. Dess ideal utanför USA förföll snarare att vara en fast regim som gav trygghet åt det amerikanska kapitalet. Theodore Roosevelts utrikesminister Elihu Root hade lika entusiastiskt som kejsar Wilhelm hyllat Mexikos diktator: "Om jag vore poet skulle jag skriva ärediktminnen. Om jag vore målare skulle jag komponera triumfmarscher. Eftersom jag blott är en amerikan som åhåkar rättvisa och frihet, betraktar jag Porfirio Diaz, Mexikos president, som en av de store män vilka är värdiga mänsklighetens hjältedyrkan."

Vid de politiska följderna av denna spänning mellan kontinenterna finns det ej skäl att dröja. Den var bakgrunden till en mycket omtalad medlingsaktion av ABC-staterna (Argentina, Brasilien, Chile) i tvisten mellan USA och Mexiko och till att en rad sydamerikanska stater, däribland Mexiko, Venezuela, Colombia, Chile och Argentina, förblev neutrala i det första världskriget. Viktigare är att berören den USA-fientliga åskådning som vid denna tid växte sig stark i Sydamerika; den innefattar drag som är av betydelse även i det nuvarande läget och av permanent intresse som utslag av nationell prestigevilja och illusionism.

Sitt mest pregnanta uttryck har denna åskådning fått i uruguayaren José Rodós skrift Ariel, utkommen år 1900. Ariel är "intellekten och ordningen i livet, den ädla inspirationen i tänkandet, osegennyttan i moralen, den goda smaken i konsten, heroismen i handlingen, förfiningen i sederna" — och allt detta representeras av det latinska Amerika. USA säges inte direkt vara Caliban; dock antyds de stora likheterna. Nordamerikanen prisas för sin energi, uppfinningsförmåga och framstegsvilja, men med en överlägsenhet som står föraktet nära. Nyttighetskulten, framgångstrúvan och en falskt demokratisk likriktning dominerar USA; andligen tomma människor arbetar med iver för att bygga upp ett samhälle utan värde, utan glädje, utan förfining. Amerikanens "välstånd är lika stort som hans oförmåga att motsvara en mättlig och kultiverad föreställning om människans bestämmelse". Trots fattigdom och efterblivenhet företräder därför det latinska Amerika det högre stadiet.

Denna tankegång mötte ofta förr och framträder förfrarande i latinamerikansk debatt. USA är även, konkurrensen, penninghungern, tomheten bakom de materiella framstegen, ofördragan att njuta av livet, okänsligheten för det sköna, omedvetenheten om det goda — latinamerikanen är en mild, resignerad, ädel, sensibel och sensuell aristokrat. Tydlig är blandningen av rationell iaktagelse och lidelsefullt självförsvar. Den ytterst begränsade överklassen i Sydamerika kan säkerligen — och kunde än mera för femtio år sedan — utifrån alla rimliga definitioner göra anspråk på en högre kultur än den väldiga amerikanska över- och medelklass som socialt och ekonomiskt motsvarade den — även om man alltför ofta tänkt på å ena sidan en genom arv förmögen godsägare, å andra sidan en betsad affärsagent. Självförsvaret, det farliga självförsvaret, framträder särskilt i tendensen att borte från efterblivenheten, fattigdomen och obildningen, kort sagt från 95 procent av befolkningen, och att sålunda med de magiska orden "kultur" och "förfining" dölja ett utrett materiellt och andligt elände.

Den metod med vilken sydamerikanen efter Rodós mönster när sin kännala av överlägsenhet och förakt mot den rikare och modernare grannen kan anses som en variant av en klassisk latinsk attityd mot England och USA. Uppenbart är att denna attityd är en annan än den gamla ryska inställningen till västern och dess framsteg. I ena fallet är det levnadsklimatet, den genom tradition och miljö vunna aristokratiska fulländningen som upphöjes, i det andra fallet okunnden och det moraliska djupsinnet.

(Föregående artiklar i serien var införda den 27, 29 och 31 december, 3, 5, 10, 12, 15, 17, 20, 21, 24 och 25 januari.)

LANDSBYGDSKRONIKA

Willy Wolfradsson skrev häromåret en genialt pratig berättelsekrönika i avsikt att visa krigårens upplösningstendenser i ett litet svenskt landsortssamhälle: när samma miljö nu återkommer i hans *Medan ni lever* (Lf:s förlag, s. 7:) är det väl snarast för att illustrera hur såren långsamt läker igen och samtidigt förs fram handsbygdens senaste utvecklingstendenser, den industriella utvecklingen, jordbrukets moderniserung, byrinningstidens förskaste faser. Han gör det i form av en krönika, sammansatt av ögonblicksbilder, och får nog med det mesta — vad han berättar om är för all del ingenting nytt, och temapot är åtminstone i bokens första del chanterligt trögt, men småningom samlar sig det rårluggna materialet i alla fall till en helhetsbild som inte saknar sin kärva vederhäftighet.

Det finns ett knippe ganska goda porträtt i boken, tecknade med ett streck då och ett då; det är egentligen bara centralfigurerna som förblir en aning dimmiga.

SVEN HALLEN

Biskopsmötet utreder konfirmationsritualen

Svenska kyrkans biskopar har varit samlade i Stockholm på tisdagen, onsdagen och torsdagen till årets första ordinarie biskopsmöte. Ärkebiskop Eidem, som därvid satt som ordförande i sitt sista biskopsmöte, avtackades i hjärtliga ordalag av biskop Bohlin.

Mötet beslöt att den mot slutet av 1948 tillsatta insamlingen Svenska kyrkohjälpen, som hittills inbragt över en miljon kronor, skall fortsätta tills vidare. Med anledning av en lekmannaavdjan beträffande konfirmationsritualen och sanningskravet tog mötet initiativet till en utredning om konfirmationens syfte och gestaltning i svenska kyrkan. Ett förslag till ny ordning för allmänna kyrkliga möten, vilket avser att de äldre sluda åt detta, antogs och skall föreläggas nästa allmänna kyrkliga möte.

"Året har stått utanför de våldsamma maktstriderna och representerar i så måtto ett Kyliporv bedömande. Hans bok är ett skrivingsvärt försök att tecknu Lenin sådan han verkligen var. Den är rikt och omsorgsfullt dokumenterad. Den förtjänar att läsas."

E. P.-I G.H.T.

David Shub

LENIN

En biografi.

14:75, inb. 18:75

NATUR och KULTUR

Fackliitteratur Ny katalog
WESTLINGS BOKAVD. ÖREBRO.
Sänd mig Eder katalog över
TEKNISK LITTERATUR
Namn .....
Adr. D.N.27/1

Amerikanska Frukt pressar

Ameriine Juicer, är i stark plastic med pressen som ett avtagbart lock med hål, varifrån saften rinner ned i den pipförsedda skålen, som sedan är bekvämt serveringsklar.
Pris pr st. 3:50

Jumbo Juicer är av gjuten aluminium. Från behållaren, där apelsinhalvan placeras och pressas med hjälp av hävarmen, rinner saften direkt ned i glaset. På några ögonblick är glaset fullt.
Pris kr. 13:50

ESKILSTUNA SMIDE
Kungsgatan 33, Stockholm.

Billig herrvecka!
I dag 1/2 9 börjar vår
Realisation
27/1—4/2
Kamgarnskostymer ... fr. kr. 98:—
Sportkostymer ..... fr. kr. 65:—
Vinterrockar ..... fr. kr. 80:—
HATTAR, SKJORTOR, SKIDBYXOR
Sportjackor, Scarves, Handskar
Hilding Carlsson
FOLKUNGAGATAN 98
HERRKONFEKTION • HERREKIPERING • I KL. SKRÄDDERI

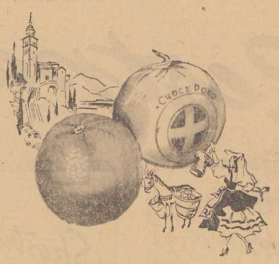

Gyllene Korset
— de underbart softrika, aromfulla italienska bladapelsinerna!

Det är inte mycket i fruktväg som i fråga om smak och vitaminrikedom går upp mot Gyllene Korsets apelsiner, fyllda med magasinerat solsken. Per kilo 2:10

En nyhet — Gyllene Korset i specialhäckar

I alla våra affärer kan Ni nu få Gyllene Korsets apelsiner, packade i en trevlig specialhäck, som innehåller 60—72 eller 120 apelsiner (beroende på fruktens storlek). Varje häck väger c:a 11 kg. Pris per kilo vid köp av hel häck 1:95

NK-LIVS CARL Karlssons LIVS
Luck

NK läser MATSPALT

Se Norrlands-fönstret åt Hamngatan!

Färsk renstek, pr kg .. 5:60
Färsk rensadel, pr kg .. 3:90
Färsk renbog, pr kg .. 3:50
Renfärs, pr kg 3:20

Stora dalripor
pr styck 3:90

Billigt!
Kokhöns, pr kg 4:40

Nyhet!
Carl Larssons fägelpastej, pr hekto 95 öre

Annat gott:
Rökt renstek, pr hekto 1:60
Rökt Ystad-spickekorv, pr kg ..... 5:—

I dag:
Nyrökt kolja, pr kg 4:—
Härliga räkor, pr kg 70 öre

Ny sändning
Italienska kastanjer
pr kg. 2:90
Färska haricots verts
Vin ette kronärtskockor
Färsk grön gurka
Chicoré friaé sallad
Scarole:s sallad

Färsk svensk sparris
Stor parisersallad, pr st 1:—
Endivesallad, pr kg 40 öre
Tomater, pr kg ..... 4:—

Fredag och lördag — Bananer!

Nyhet:
Fammarps champignonereme i smör
för soppor, såser, fisk och kötträtter m. m.
¼-burk 2:80
½-burk 1:60

Andra goda konserver:
Kronen Hummer (Macaco)
Philippe & Canaud sardin,
¼-ask 3:45
Rödel & Fils Freres sardin,
¼-ask 3:45
Amieux Freres sardin,
½-ask 4:75

Fonds D'Artichauts,
Extra, pr burk 6:50

Belgisk stångsparris,
L'Abeille, pr burk 6:50

Grape fruit juice,
½-burk 1:50
¼-burk 95 öre

Cerena cornflakes
gott att servera till cocktailen. Kom upp till utställningsdisken på NK-Livs och smaka. Pr paket 1:50 och 95 öre
Eller servera dem med en god sylt och grädde som dessert!

Sylter!
Önos bananosylt, burk 1:60
Önos ananassylt, burk 1:60
Kä-Pe jordgubbsylt, glas 3:50
Kä-Pe hallonsylt, glas 3:50

Nyinkommen:
Engelsk lakrits- och kokoskonfekt i olika kvaliteter.

Ett nytt parti holländska blomsterlökar
har nu inkommit. Passa på och köp några kartonger, blommorna blir ett vackert inslag i förnsterfloran, då de till våren vuxär upp. Pr kartong 2:25

A/B Nordiska Kompaniet

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.